

Beslutningsforslag nr. B 139. Fremsat den 8. maj 2008 af Per Clausen (EL), Line Barfod (EL), Johanne Schmidt-Nielsen (EL) og Frank Aaen (EL)

Forslag til folketingsbeslutning om at genskabe vandløbenes økologi

Folketinget pålægger regeringen inden udgangen af 2008 at udarbejde en analyse over de natur- og miljømæssige, de landbrugsmæssige og de samfundsøkonomiske effekter af at genskabe vandløbenes økologi ved at stoppe med vandløbsvedligeholdelsen. Analysen skal udarbejdes inden udgangen af 2008 og indeholde en geografisk kortlægning af de sandsynlige konsekvenser.

Regeringen skal sørge for, at analysen kan danne grundlag for, at Folketinget inden udgangen af 2009 kan vedtage en plan for, hvordan

den nuværende, systematiske vedligeholdelse af åer og vandløb efter vedligeholdelsesregulativer kan stoppes. Planen skal bygge på, at man successivt stopper med vedligeholdelse af vandløbssystemerne et for et, således at man inden udgangen af 2014 har stoppet den systematiske vedligeholdelse. Nogle vandløbstyper kræver dog at få stoppet vedligeholdelsen i flere tempi. Vandløbsregulativerne afskaffes i samme successive takt, hvorved landbrugets ret til at søge om erstatning for tab ved mangelfuld vedligeholdelse af vandløb samtidig ophører.

Bemærkninger til forslaget

Vandrammedirektivets krav om overholdelse af en god økologisk tilstand i 2015 har øget forpligtelsen til, at indsatsen for naturtilstanden i de danske vandløb får et nyt radikalt skub fremad. Årsagerne til manglende målopfyldelse i danske vandløb i 1993-1996 er be-

skrevet i en faglig rapport fra Danmarks Miljøundersøgelser (DMU) om anvendelse af vandrammedirektivet i danske vandløb, jf. »Anvendelse af vandrammedirektivet i danske vandløb, faglig rapport fra DMU, nr. 499«, 2004.

Årsagerne til manglende målopfyldelse i danske vandløb i 1993-1996 var følgende i pct.:

Søafløb	2 pct.
Naturgivne forhold	3 pct.
Udtørring	9 pct.
Gift	2 pct.
Okker	11 pct.
Regulering og vedligeholdelse	23 pct.
Spredt bebyggelse	27 pct.
Kloakerede områder	15 pct.
Dambrug	4 pct.
Ulovlige udledninger	4 pct.

Kilde: Anvendelse af vandrammedirektivet i danske vandløb, faglig rapport fra DMU, nr. 499, 2004.

Det fremgår af DMU-rapporten, at regulering og vedligeholdelse udgør 23 pct. og dermed er den næststørste årsag til den manglende målopfyldelse efter udledninger fra den spredte bebyggelse. Okkerforureningen, der andrager 11 pct. af årsagerne, er et problem, som skyldes dræning af jorder. Udledningerne fra spredt bebyggelse findes der bl.a. regler om, i bekendtgørelse af lov om betalingsregler for spildevandsanlæg m.v., som kommunerne er i gang med at implementere. Derfor må man forvente, at det går den rigtige vej med at nedbringe de spredte bebyggelsers udledninger af organisk stof, der står i vejen for opfyldelse af målsætningerne for vandløbene. Det kan på den baggrund konkluderes, at man ikke kommer udenom at gribe ind over for vandløbsvedligeholdelsen, når de fastsatte mål for de danske vandløb skal overholdes. Stop for vedligeholdelsen af nogle typer vandløb f.eks. kanaliserede, udrettede vandløb, skal eventuelt ske i flere tempi, så konsekvensen ikke bli-

ver, at vandstrømmen standses og der opstår et stillestående, forarmet vandløb uden den diversitet, der er ønskelig i vandløbene i henhold til miljømålsloven. Det er derfor nødvendigt, at man i den type vandløb standser vedligeholdelsen over tid ved først i en periode at foretage et nænsomt vedligehold, indtil vandløbet af sig selv har etableret en strømmende, hvorefter en afslutning af vedligeholdelsen kan gennemføres.

Økonomiske fordele ved at genskabe vandløbenes økologi

Før 2007 og inden kommunalreformen trådte i kraft, var de offentlige vandløb opdelt i kommunale og amtskommunale vandløb, og de blev vedligeholdt af disse myndigheder. Der blev i 2006 brugt 216 mio. kr. på vandløbsvedligeholdelse. De nye kommuners budgetter lyder på 220 mio. kr. til vandløbsvedligeholdelse i 2007, jf. www.statistikbanken.dk.

Oversigt over offentlige udgifter til vandløbsvedligeholdelse i 2002, 2006 og 2007 (budgettal) (i kr.):		
2002	Kommunale og amtslige drifts- og anlægskonti	206.000.000 kr.
	Heraf amtskommunale	88.000.000 kr.
2006	Kommunale og amtslige drifts- og anlægskonti	217.000.000 kr.
	Heraf amtskommunale	88.000.000 kr.
2007	Kommunale drifts- og anlægskonti	220.000.000 kr.

Kilde: www.statistikbanken.dk.

Oversigten over offentlige udgifter til vandløbsvedligeholdelse i 2002, 2006 og 2007 viser, at der hvert år næsten bruges en kvart milliard kroner på at gøre de naturmæssige forhold i vandløbene dårligere. Disse udgifter vil falde væk med et stop for vedligeholdelse af vandløb. Det sparede beløb kan f.eks. bruges på naturgenopretning. Beløbet er i størrelsesordenen lige så stort som statens og amternes samlede udgifter til naturforvaltning, før amterne blev nedlagt, hvilket i 2005 beløb sig til 232,9 mio. kr.

Det er meget svært at spare på budgettet for vandløbsvedligeholdelse, uden at det giver større udgifter til at udbetale erstatninger til landmænd, der kan dokumentere skader på afgrøder grundet manglende opfyldelse af vandløbsregulativerne.

De fleste kommuner er efter kommunalreformen nødt til at gennemføre generelle besparelser på budgetterne på miljøområdet. Når mulighederne for at skære i budgettet for vandløbsvedligeholdelse er meget begrænsede, så længe vandløbsdirektiverne gælder, vil det ofte være budgettet til restaurering af vandløb, der må holde for. Kommunerne kan også blive nødsaget til at udføre vandløbsvedligeholdelsen mere groft med mindre hensyn til at behandle vandløbet skånsomt.

Vedligeholdelse af de danske vandløb

De danske vandløb har, siden vandløbsloven blev revideret i 1982, været betragtet som både natur og afledningskanal for landbruget, og begge hensyn har skullet varetages samtidig. Der blev udarbejdet vandløbsregulativer, der skulle overholdes af amterne og kommunerne for hver deres del af vandløbene. En lille del af vandløbene blev klassificeret som private, og kun disse må private foretage indgreb i. Det var en udvikling til det bedre, for tidligere skulle der ikke tages hensyn til vandløbene, ud over at de skulle varetage vandafledningen fra landbrugets jorder og private ejendomme.

Vandløbsregulativene definerer, hvor omfattende der må gribes ind med opgravninger i vandløbenes bund og beskæring af planter i vandløbene og på vandløbsbrinkerne. Arbejdet foregår med maskiner

og le. I regulativene fastsættes endvidere vandløbenes dybde og bredde. Formålet med vandløbsvedligeholdelsen er at sikre, at vandet løber hurtigt igennem og ikke staves op, så vandløbet løber over sine bredder og skader markernes afgrøder eller gør færdsel på markerne med maskiner umulig. Overholdes vandløbsregulativene ikke, er landmænd berettiget til at søge erstatning for dokumenterede tab.

Vandløbenes tilstand i dag

Vandkvaliteten i de danske vandløb er blevet kraftigt forbedret i de seneste 25 år. Udledningen af organisk stof fra dambrug er blevet mindre, og udledninger af organisk stof i spildevand fra husstande er også faldet. Derfor bliver der ikke udledt nær så meget organisk stof til vandløbene som tidligere – organisk stof, der brugte ilten til skade for dyrelivet i vandløbene. Indholdet af organisk stof i vandløbene er i gennemsnit faldet fra 5,0 mg til 1,5 mg organisk stof pr. liter i denne periode, jf. rapporten »Vandmiljøindsatsen«, Danmarks Miljøundersøgelser, 2005.

Indholdet af næringsstoffer er ikke nær så afgørende for livet i vandløbene som mængden af iltforbrugende organisk stof. Vandløbenes indhold af næringsstoffer er de seneste 10 år faldet fra 8 mg til 6 mg pr. liter i gennemsnit i landbrugsområder. Fosforindholdet i vandløbene faldt meget kraftigt i starten af halvfemserne fra 0,7 mg til under 0,2 mg pr. liter på grund af indsatsen over for husstandsspildevand.

Næringsstoffer fra landbrug og husstande har dermed stor betydning, når disse via vandløbene løber ud i søer og indre farvande. Vandløbenes evne til at fjerne en del af de tilledte næringsstoffer, inden disse bliver ført videre til søer og indre farvande, har derfor en enorm betydning.

Den mere skånsomme vedligeholdelse af vandløbene, der blev indført med vandløbsregulativene i vandløbsloven af 1982, har været med til at forbedre forholdene for fisk, vandinsekter, fugle og planter i vandløbene. Alligevel lever omkring halvdelen af vandløbene stadig ikke op til den målsætning, som blev formuleret af amterne, hvad naturligvis burde have været tilfældet, jf. rapporten »Natur og miljø

2005, påvirkninger og tilstand», faglig rapport nr. 550, Danmarks Miljøundersøgelser.

Stop for vedligeholdelse giver levende vandløb og vandrensning

Skal vandløbene leve op til de målsætninger, som blev formuleret af amterne, er det de fysiske forhold i vandløbene, der skal sættes ind over for. Det gøres effektivt og økonomisk, ved at vandløbene lades i fred for jævnlig indgriben fra menneskehånd – altså vandløbsvedligeholdelsen. I en arbejdsrapport fra DMU (nr. 114 fra 1999) om restaurering og vedligeholdelse af vandløb kan man læse om den biologiske betydning af at stoppe vandløbsvedligeholdelsen. Antallet af plante- og dyrearter var langt højere på ellers sammenlignelige vandløbsstrækninger i to åsystemer, når der ikke blev grødeskåret. Antallet af plantearter steg med 20-40 pct., og antallet af smådyr steg med 50 pct.

Naturgenopretningsprojekter er gode, men sådanne projekter er meget dyre og har derfor kun en mindre rækkevidde i forhold til de 30.000 vandløbskilometer, vi har i Danmark. Naturligt snoede vandløb findes næsten ikke på øerne, hvor de udgør 0,4 pct., og kun i enkelte vandløbssystemer i Jylland, hvor de udgør 3,6 pct., jf. DMU-rapporten »Næringsstoffer – arealanvendelse og naturgenopretning« fra 1997. Derfor skal vandløbsvedligeholdelsen stoppe.

Det, der må forudses at ske ved stop for vandløbsvedligeholdelse, er det omvendte af det, der skete, da vedligeholdelse af åerne begyndte:

Det fremgår af Miljøprojekt nr. 275, »Ånære arealers samspil med vandløb« Miljøstyrelsen 1994, afsnit 3.2 at:

»Regulering og oprensning af vandløb, samt dræning og afvanding resulterer i, at vandet i vandløbene føres hurtigere væk ved de lavest mulige vandstande. Samtidig drænes de øvre grundvandsmagasiner, hvilket betyder en sænkning af grundvandsspejlet i ånære arealer og dermed en bedre afvandingstilstand. ... I forbindelse med de nævnte konsekvenser af afvandsarbejder og dræning kan man derfor konkludere, at en mindsket oprensning i vandløbene vil betyde en højere vandstand og dermed øget oversvømmelsesfrekvens. Tillades det samtidig, at vandløbene mæandrerer (de som kan), vil bundliniefaldet reduceres (samme fald men større længde), ligeledes med efterfølgende stigende vandstand og øget oversvømmelsesfrekvens.«

Stop for vandløbsvedligeholdelse vil derfor føre til flere årstidsbetingede oversvømmelser af marker og derved gå ud over grundlaget for landbrugets aktiviteter.

Sagen er, at det ikke er rimeligt, at landbrugets aktiviteter skal have forrang for så spændende natur, som vandløb er, i en tid, hvor samfundet kan fungere glimrende, uden at der dyrkes en maksimal mængde fødevarer og foder på disse vandløbsnære arealer.

Når vandløbene overlades til sig selv, vil noget af den jord, der er under plov, ikke kunne dyrkes i om-drift og må lægges ud til afgræsning eller til slåning. Enge, der har været afgræsset, bliver nogle steder for vandlidende til afgræsning og vil måske udvikle sig til ellesump og pilekrat. Udrettede åer bliver ikke ført tilbage i deres oprindelige leje, medmindre man udfører naturgenopretning. Men til en vis grad vil også de udrettede åer kunne begynde at sno sig selv i nye forløb de steder, hvor der er tilstrækkeligt fald og vandgen-nemstrømning til, at vandet har kræfter til at grave i skrænterne. Forholdene vil dels finde et leje efter nogle år, dels blive ved med at ændre sig, fordi naturlige åer flytter sig. Naturlige åer kan i løbet af nogle årtier eller hundrede år flytte sig fra den ene side af en ådal til den anden og efterlade små søer fra afsnørede bugt-ninger rundtomkring.

Overholdelse af vandrammedirektivet

I 2007 offentliggjorde DMU en faglig rapport om »Virkemidler til realisering af målene i EU's vandrammedirektiv«. Rapporten redegjorde for virkningerne af et stop for vandløbsvedligeholdelse. Her fremstår et stop for vandløbsvedligeholdelse som et af de mest virksomme redskaber over for udledning af både kvælstof og fosfor fra markerne (jf. bl.a. tabel 2.4 s. 30-31, og s. 89-91). Samtidig fremstår det som det måske mest budgetøkonomisk positive tiltag, når de sparede udgifter til vandløbsvedligeholdelse trækkes fra rapportens opgørelse af jordrentetabet.

Miljømæssige gevinster af at genskabe vandløbenes økologi

Naturens selvrensning 1

Når vandløb oversvømmer enge, efterlades der næringsstoffer med aflejrede partikler. Udenlandske undersøgelser har påvist årlige aflejringer på mellem 1 g og 52 g nitrat (N) pr. m² (10-520 kg N pr. hektar) og 0,1 g og 8,2 g fosfor pr. m² (1-82 kg P pr. hektar) i forbindelse med sedimentation i ånære arealer, jf. teknikerrapport nr. 22 om marginaljorder og miljøinteresser, Miljøministeriet.

Naturens selvrensning 2

Dertil kommer, at våde enge regnes for at kunne fjerne kvælstof i form af nitrat, der bliver til ren luftformigt kvælstof. I vandmiljøplan II regnes der med,

at de 16.000 ha planlagte våde enge kan fjerne i gennemsnit 285 kg nitrat pr. ha pr. år.

Naturens selvrensning 3

Når vandløb bliver mere bugtede og dermed længere, løber vandet langsommere, og næringsstofferne får bedre tid til at blive omsat undervejs og forsvinde fra vandet. Det bidrager til, at færre næringsstoffer vil løbe ud i søer og indre farvande.

Bevarelse af muldrig lavbundsjord

Mulden i meget muldrig lavbundsjord er en CO₂-bank, der gerne skal bevares. Omkring halvdelen af de drænedes engjorder er meget muldrige, fordi det organiske materiale har ophobet sig i jorden, dengang den var vandmættet. Dyrkning af disse jorder med korn giver en hurtig nedbrydning af det store muldindhold og dermed frigivelse af store mængder CO₂ til atmosfæren. Når jorderne ikke længere egner sig til korndyrkning, fordi de oversvømmes, og de i stedet lægges ud med græs, starter genopbygningen af mulden.

Jorder med højt grundvandsspejl ud af korndyrkningen

Jorder med højt grundvandsspejl udleder mange næringsstoffer, når de dyrkes. Mange af de indvundne jorder fra vandløbsudretning og dræning har et højt grundvandsspejl, bl.a. fordi jorden synker, når mulden forsvinder under dyrkningen. Der kan være tale om både en halv og en hel meters terrænsænkning. Når grundvandet står højt, er der kortere vej for de gødede markers mange næringsstoffer til at blive udvasket. Derfor er det godt, når disse jorder tages helt ud af korndyrkningen.

Større biodiversitet

Når de fysiske forhold i vandløbene bliver mere varierede og stabile, er der grundlag for et betydeligt mere varieret dyre og planteliv – en større biodiversitet.

Sammensætningen af vandplanter vil ændres

Vandplanter i et uforstyrret plantesamfund bremser ikke vandet så meget. Samfundet af vandplanter og brinkplanter vil langsomt ændres, når vandløb ikke forstyrres. Det giver en anden sammensætning af vandplanterne. Det har vist sig i praksis, at det er de planter, der bremser vandet i mindre grad, der efterhånden vinder frem. Plantesamfundet går fra pindsvineknop og vandpest til pileurter, vandranunkel og arter af vandaks. Derfor bliver vandet ikke i samme grad

bremset af planterne i vandløb, hvis økologi er genskabt, selv om der er flere af dem.

Styrkelse af drikkevandsressourcerne

Når vandløbsvandet står på markerne, vil der synke betydeligt mere vand ned i undergrunden, som vores drikkevand pumpes op fra. Rent drikkevand er mange steder blevet en mangelvare på grund af forurening.

Flere enge til græsning af kvæg

Et udvalg under Justitsministeriet arbejder for tiden med velfærd for kvæg. Forhåbentligt fører det til en ændring af reglerne med påbud om, at kvæg skal på græs 180 dage om året. Derved kan udviklingen vendes, så kvæg igen i stigende grad kommer på græs, hvilket er en forudsætning for deres velfærd. Det stemmer godt overens med, at der bliver flere enge, der primært er anvendelige til græsning.

Store ukontrollable oversvømmelser forebygges

De store oversvømmelser, der i stigende grad sker langs flodsystemerne i Centraleuropa, er delvis betinget af større nedbør, men i høj grad også af, at man kontrollerer flodernes forløb og derved forhindrer de mange mindre oversvømmelser, der tidligere har taget trykket af floderne i vandrige perioder. Det afstedkommer, at vandmasserne i dag giver katastrofesituationer, når de pludselig bryder igennem diger og oversvømmer beboede arealer.

Problemer, der skal håndteres i forbindelse med et stop for vedligeholdelse af vandløb

Selv om der udarbejdes vurderinger af, hvordan vandet kommer til at fordele sig i vandløbssystemerne, efter at vedligeholdelsen er ophørt, vil det være svært at forudsige mere præcist, hvordan det kommer til at forløbe. Derfor bør man opgive vedligeholdelsen af vandløbssystemer successivt, således at problemer kan håndteres, efterhånden som de opstår.

Der vil formentlig være nogle ejendomme, hvor det bliver sværere – og for svært – at lede vand væk. Langt de fleste matrikler uden for byområder har ligget der i over 100 år og vil være placeret hensigtsmæssigt i forhold til oversvømmelser fra vandløb. I det hele taget oplever flere husejere at få problemer med de stigende vandmængder. Så nogle ejendomme vil få problemer af forskellige grunde, efter at det nærliggende vandløb ikke længere vedligeholdes. Der må laves et beredskab, der kan vurdere, om problemerne skyldes ophørt vandløbsvedligeholdelse og i så fald, hvilke løsninger der kan laves på det offentliges regning, eller om en ekspropriation skal tilbydes.

Generelt må landbruget indstille sig på, at den jord, der bliver oversvømmet, har været til låns. Nogle vil blive hårdere ramt end andre. Der vil dog i udstrakt grad være tale om arealer, som landbruget i forvejen er ved at miste, fordi de synker sammen, efterhånden som mulden nedbrydes, når jorden dyrkes med korn og tilsvarende afgrøder. Derfor ville disse arealer alligevel med tiden måtte opgives, fordi der ikke vil blive

givet tilladelse til at dræne og aflede vand endnu dybere. Det kan overvejes at sætte penge af til at finde erstatningsjord til landmænd, der er hårdest ramt, jf. omtale i Aktuel naturvidenskab nr. 4 (2000, s. 7-11).

Det værste, der kan ske, er, hvis infrastruktur som veje, elmaster eller banestrækninger rammes af oversvømmelser. I de tilfælde må det konkret vurderes, hvordan problemet løses.

Skriftlig fremsættelse

Per Clausen (EL):

Som ordfører for forslagsstillerne tillader jeg mig herved at fremsætte:

Forslag til folketingsbeslutning om at genskabe vandløbenes økologi.

(Beslutningsforslag nr. B 139).

Jeg henviser i øvrigt til de bemærkninger, der ledsager forslaget, og anbefaler det til Tingets velvillige behandling.